

ПЪТУВАЩИ ДУМИ

Снимка: Мартин Стефанов

Худ. оформление: Мартин Стефанов

ЗАПАД ПО СЛАВЯНСКИ

Недялко Желев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Надали съм единственият българин, който се е занимавал със сърбохърватистика и се е срещал с въпроси и коментари от сорта на: „за какво го учиш това, то е същото като българския“ или „сръбският е ясен, ами какво му е по-различното на хърватския?“. И понеже знаеш, че баба ти надали се вълнува особено от употребата на инфинитив, или от ятовите рефлексии, примирено отговаряш: „ами да, същото е ... почти“. Но също така се и замисляш – а нима наистина е същото? Дали сме толкова близки, колкото си мислим, или в действителност съществуват повече разлики, отколкото предполагаме?

И така, три години след опознаването ми на Хърватия само дистанционно ми се отдаде възможност да отида да живея и уча в Загреб и да проверя, дали аджеба всичко на запад от България си е „по-така“, същото ли е, не е ли. След няколко часа пътуване стигам до онова мистично място, след преминаването на което въздухът се превръща в *зрак*, а хлябът мигновено става *крух* – сръбско-хърватската граница. На пръв поглед отвъд нея също няма драстични разлики, даже по време на една от почивките осъзнавам, че не сме и толкова далеч едни от други. Със смесени чувства на лека гордост и възмущение забелязвам, че по стените на крайпътна бензиностанция се мярка изписана на кирилица добре познатата нам трибуквена дума. Явно българският вандализъм също е станал космополитен. Нищо, някой го е написал и си е отишъл. Както си му е редът.

Късно вечерта с Карина (приятелка от моя курс, която също реши, че сега е времето да се сблъска с Хърватия отблизо) пристигаме до общежитието, където ще живуркаме следващите 6 месеца. Следваме максимата „с питане и до Цариград се стига“, но нямаме много опции пред себе си. След известно време оглеждане и търсене на ориентир, виждаме фигура, която пуши пред един от входовете. Отиваме при нея и на нещо като хърватски питаме за насоки. На нещо като хърватски получаваме и отговори. И на тримата ни става ясно, че всички сме пришълци. Питаме нашия ориентировчик как се казва и откъде е. Разбираме, че е Симеон от България. По инерция ледовете се разтопяват, хортуваме си ние все едно сме стари познайници, на лицето му се изписва нещо като благодарност, породена от факта, че не му се налага да размишлява за падежи и форми на думите в ранните часове на денонощието. Явно това е онова чувство от

срещата със сънародник в чужбината, за което дългогодишните емигранти говорят. По време на разговора ни нашият нов познайник споделя, че по стечение на обстоятелствата, живее със словак, който не говори хърватски, Монката пък хич го нямало с английския, а комуникацията изцяло чрез *Google translate* не давала резултат. Решаваме, че на следващия ден ще проверим могат ли да се направят промени, та освен всичко останало, Симеон да не трябва да мисли и за константното неловко мълчание. Взе, че стана. Така първото прочетено извън милата татковина беше българско дело, а първото запознанство – с българин. Прокрадна се мисълта, че не само е подобно, ама направо си е същото.

След като се устроихме, постепенно започнахме и да се запознаваме с местните навици, разбирания, да опознаваме хървати (трябва да призная, че по странни стечения на обстоятелствата, по време на престоя ми в Загреб имаше и много българи – кой дошъл, да учи, кой, за да работи), да напредваме с езика. Естествено, по време на целия процес правих и мислена съпоставка с България/София. Едно от първите неща, които ми направиха впечатление, беше компактността на хърватската столица. Оставаш с усещането, че всичко „важно“ ти е наблизко, че няма как да се изгубиш (поне другите не успяваха, аз не се славя с добра ориентация). С трамвай можеш да стигнеш до сърцето на града от почти всяка по-периферна точка, а ако решиш да спазваш и местната „традиция“, даже няма нужда и билет да си купуваш. Бързо и евтино – организирана работа, не като у нас. Самият град е чист и спретнат с архитектура подобна на виенската (да не бъдем отцеотстъпници – като в Русе). Засега 1:0 за „запада“. Другото нещо, което ми беше любопитно, е, че рядко някой от пешеходците следва правилата за пресичане. Явно на хърватите червеното им влияе като на биковете – втурват се стремглаво напред. **ВАРВАРИ!** Може би изравняваме резултата?

Освен да се запозная отблизо с хърватските бит и култура, важна задача за мен беше и доизучаването на езика. Имах си основи, но дручко си е в среда да видиш как се говори, а и дет‘ се вика, „ухото ти да свикне“. За целта чуждестранните студенти имахме възможността безплатно да посещаваме *Croatium* – интензивен курс за (до)изучаване на хърватския. Признавам, че организацията и преподавателите бяха на високо ниво. Госпожа Санда Луцие Удиер преливаше от ентузиазъм по време на всяко наше занятие, стремеше се да ни светне освен за книжовния, така и за по-разговорния аспект на езика. Спомням си как с възторг и през смях, очарована от метафоричността на хърватския, ни обясняваше, че хърватите си *копат по носа*, а не са като нас, та да бъркат в него. Стигнах до извода, че България си се слави като аграрна държава и вероятно поради това ние копаем само на полето или в градината, а този тип поетизъм не е успял да достигне до

нещо толкова елементарно като почитването на носа. Разбира се, не пропускаше възможност и да те поправи, ако си казал нещо, което е правилно, но е „по на сръбски“. Така разбрах, че за хърватите също има трибуквена дума, която не бива да развяваш напред-назад, но тяхната си има само едно значение. Става въпрос за „бре“, нищо общо с нашето, а „неприличността“ идва от връзката със Сърбия. Хърватско-сръбските отношения са си нещо дооооста странно. Винаги съм го подозирал, имах възможността да го наблюдавам и отблизо. Е, хората си имат причини, де... разбираемо. Но настроения могат да се открият и в двете крайности. Така в един момент всички са отново братя, по паркове и дискотеки се пие, а в бекграунд припява *сръбската майка*. В следващия момент от нищото (или след повишаване на градуса) спокойно може да се премине през подигравателни подмятания за смешното звучене на сръбския и да се стигне до сериозни обвинения кой кого първи е, а понякога място си намира и въпросът „ти къде беше ’91 г.???“. В повечето случаи нищо крайно. Замислих се, че щеше да е хубаво онези с коментарите за еднаквостта да можеха да бъдат свидетели на подобни случки, та да си направят сами равностметка. Абе... същото е, ама не баш... май си се обичат, ама и тая обич не е баш любов.

Като сравнявам нещата, определено трябва да обърна вниманието и на съпоставката между самите хора. Не става въпрос за външния вид, то там няма как да е много различно. Макар че голяма част от хърватите са мноооого високи. Не е като да съм се усещал като Гъливер сред великаните, но определено, след като се завърнах в България, пътувайки с метрото, по лицето ми можеше да се прочете изражение на самодоволство и доминация, извисявайки се поне малко над останалите (забравено чувство през предишните 6 месеца). Става дума за сравнение при някои черти на характера. Като възпитан в „псевдопатреотичния“ дух от типа *България на три морета*, по-хубава природа от наш‘та няма, а за жените е ясно – номер едно и точка, не може да имаш друго мнение, трябва да призная, че пословичното българско гостоприемство и отзивчивост могат да си останат само там, в пословиците, докато хърватските си се срещат и без да ги дириш. Примери доста, няма смисъл всички да бъдат изреждани, ще посоча само някои, които може и да не изглеждат като нещо сериозно. Ако си решил да ходиш на море, но не ти се харчат пари за автобуси и подобни (все пак студентите имат други приоритети), бързо ще намериш някого да те метне на стоп до там. Е ... ако си девойка от Полша, времето е далеч по-малко, но не това е от значение. Ще си кажете „голяма работа, то и при нас все ще се намери някой“. Сигурно, не съм фен на слагането под общ знаменател или пък на крайните изказвания. Но в повечето случаи хърватинът

освен че ще те закара до морето (той така или иначе там си живее, не му е проблем да те метне), ще те покани и да дойдеш в дома му, да обърнете по някоя друга домашна (гордостта му), да си поприказвате какво има при вас и как е при него. Ще се позаинтересува от теб, ще му стане драго, че си избрал да дойдеш именно тук на море (вероятно ще се похвали, че Хърватия има повече от 1000 острова и ще ти препоръча някои от тях, които по думите му са уникални), ще се впечатли, че говориш езика му, без значение колко си напреднал. След това може да ти предложи и да останеш при него или, ако откажеш от куртоазия, поне ще настоява да ти даде контактите си, че ако вземе нещо да стане, да му се обадиш и той ще ти помогне. Подобни сцени не са единични случаи, може и да се срещат по-често на морето, все пак там хората са си други – весели и небрежни, но желанието да помогнат и гостоприемността не са така „уникални“ като някои от хърватските острови. Ако пък решиш да летиш по хърватско, и домакин ти се окаже някоя симпатична старица, без проблем можеш да получиш като подарък чифт гащи с герба или пък нещо домашно. Просто така, понеже си решил да отидеш там, а не другаде, понеже си показал интерес към Хърватия.

В други неща си и приличаме, все едно някой е преписал от другия, но не се знае кой от кого. И те, горките, страдат от неособено развита бюрокрация. Препращат те от място на място, а винаги някой друг знае отговора на въпроса ти, а не първата особа, към която си се обърнал. Чакаш и питаш, ако имаш дързостта да пробваш с английски, биваш и игнориран. Спомням си какъв смут създаде името ми, когато трябваше да си извадя карта за градския транспорт. Гледаха ме с интерес и недоверие, че съм *Недялко*, а не, както си му е редът, *Неделко*. Явно разликата им се стори твърде фрапантна. След този случай реших, че при запознанства с местни ще бъда Неделко, колко му е. Тогава реакцията беше „ааа, е ... ти си наш“. Не ми пречеше, но не беше и напълно вярно. Така и аз започнах да ги гледам с интерес. Поне с италианците беше лесно – представях се, оставах смутени за момент и после се усмихваха, казвайки „ааа Доменико, Доменико“.

След близо шест месеца, понапреднали с владеенето на езика, запознали се с местни, всеки направил своите изводи за това колко сме хървати и българи еднакви, наближи краят на първия ми Еразъм. Местната ESN организация реши, че подобно събитие трябва да се отбележи с прощално парти. Решихме и ние българите да присъстваме. Отидохме, всичко си беше както си му е редът, припомняхме си случки, включващи всички ни, споделяхме кой какво ще прави, като се прибере. Някои вече бяха залинели за родните страни, други не искаха изобщо да се прибират, като обясняваха колко по-добре е в Загреб, отколкото там откъде са те, трети пък взели, че по времето на

престоя си открили любовта в хърватско лице и още по-малко искат да се прибират. По едно време до нас се приближи един от организаторите и ни обясни, че, ако искаме, може да напишем нещо на ESN знамето за спомен. Чудихме се каква ли следа да оставим, вече не беше останало много място, мяркаха се множество сърца и емоционални послания, трябваше и да е нещо „по-така“. В един момент представител от „българската група“ беше озарен с идеята, че така или иначе ще си ходим, а сме и българи, то е ясно какво трябва да се напише. Та да няма точно ние да се дърпаме от „традицията“, я! Оставихме своето трибуквие (разбрано само от нас) и си отидохме. Както си му е редът.

Аз не бях нито от крайно възхитените, нито от жадуващите да се приберат на мига. Беше си ми тъжно, че този момент от живота ми приключва, но не виждах за необходимо и да мисля твърде много по въпроса. Тогава не знаех дали някога ще се върна отново в Загреб, дали ще имам възможност отново да живея там, но знаех, че дори и да се случи, надали ще е същото. Е, след пет години от първия ми Еразъм, отново съм в Загреб. Вярно, глобалната обстановка е различна, но самият град сякаш си е същият, хората са си същите – можеш да усетиш някоя случайна усмивка дори и през маската. И тук си е пандемия като пандемия, но бъди спокойна, мамо, тоалетна хартия все още има!